

SYMPOZJUM „ETNOGENEZA SŁOWIAN”

Kijów 20-24 listopada 1978 r.

Międzynarodowe sympozjum w Kijowie poświęcone Słowiańszczyźnie, zaplanowane przed trzema laty na III Konferencji Dyrektorów Instytutów państw RWPG, stanowiło jeden z elementów realizacji trójstronnego porozumienia o współpracy naukowej między Instytutem Archeologii AN ZSRR, Instytutem Archeologii i Starożytnej Historii AN NRD oraz Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN. Udział w spotkaniu wzięli naukowcy z Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, NRD, Polski, Rumunii, Węgier oraz licznie reprezentowani badacze radzieccy. Ze strony polskiej uczestniczyła w obradach ośmiuosobowa grupa pracowników IHKM PAN z dyrektorem prof. W. Henslem i zastępcą dyrektora doc. Z. Bukowskim na czele. W jej skład wchodził również: doc. J. Dąbrowski, doc. Z. Kurantowska, prof. L. Leciejewicz, dr J. Pyrgała, doc. W. Szymański, dr Zoll-Adamikowa. Inne ośrodki naukowe naszego kraju reprezentowali prof. K. Godłowski (Instytut Archeologii UJ) i doc. T. Malinowski (WSP w Słupsku). Sympozjum otworzył, jak również podsumował jego wyniki dyrektor Instytutu Archeologii AN USRR dr I. I. Artiemienko. Po jednym dniu przeznaczonym na sprawy organizacyjne obrady odbywały się od 21 do 23 listopada; przewodniczyli kolejno dyrektorzy Instytutów: Polski, Czechosłowacji i NRD.

Zebrani wysłuchali ogółem 35 referatów i komunikatów, w ogromnej większości stanowiących podsumowanie obecnego stanu znajomości źródeł archeologicznych, i dyskusji z analizy tych źródeł wynikającej. Tylko pojedyncze referaty wygłosili przedstawiciele innych dyscyplin (językoznawca, historycy), wychodzący z analizy źródeł pisanych. W referacie programowym W. Hensel przedstawił w zwięzłym zarysie podstawy nowej dyscypliny — etnogenezoologii. Nauka ta ma wykorzystywać w sposób ukierunkowany metody i syntetyzować osiągnięcia różnych nauk, również takich, które w tradycyjnych badaniach etnogenetycznych nie były dotychczas uwzględnione lub do których sięgano w ograniczonym zakresie (np. przyrodniczych i technicznych). Jedynie takie wielopłaszczyznowe ujęcie kwestii etnogenezy może spowodować w przyszłości istotny postęp w badaniach tego złożonego zagadnienia.

Pozostałe referaty wygłoszone przez archeologów dotyczyły problemu etnogenezy w sposób pośredni, poprzez kwestie kultury (jej poszczególnych działów), głównie w aspekcie podstaw jej formowania, sprawy kontynuacji czy braku takiej. W polu obserwacji badaczy pozostawał przy tym przede wszystkim stosunkowo krótki okres od ostatnich stuleci przed naszą erą do początków wczesnego średniowiecza. Jedynie trzy wystąpienia (S. S. Berezanska, J. Dąbrowski, I. K. Swieszniak) sięgały głębiej wstecz, do kultur wczesnej epoki brązu.

Część referatów traktowała w sposób ogólny o problematyce dotyczącej całej Słowiańszczyzny lub jej poszczególnych wielkich odłamów. I tak Z. Kurantowska mówiła o specyfice procesu formowania się Słowiańszczyzny południowej i jej kultury, L. Leciejewicz poruszał podobne kwestie w odniesieniu do Słowiańszczyzny zachodniej, kładąc przy tym specjalny nacisk na istnienie kontynuacji kulturowej między schyłkiem starożytności a początkiem wczesnego średniowiecza. Referat W. D. Barana o źródłach wczesnośredniowiecznej kultury wschodniosłowiańskiej (potraktowanej na szerszym tle ogólnym) stanowił gruntowny wykład koncepcji autora, spożytkowujących najnowsze wyniki badań. K. Godłowski mówił o krystalizacji kultury słowiańskiej w V-VI w., stawiając hipotezę, iż jako całość była ona produktem młodym, wynikiem procesów integracyjnych zachodzących w tym czasie. W. Szymański wskazał na zawodność traktowania ceramiki naczyńowej jako podstawowego oznacznika kultury słowiańskiej w początkach wczesnego średniowiecza, wymieniając przykładowo kilka innych składników, których analiza mogłaby wnieść

nowe elementy w poznanie procesów zachodzących w omawianej dziedzinie. Dwa wystąpienia poświęcone były obrządkowi grzebalnemu u Słowian. W. W. Siedow skoncentrował się przede wszystkim na swej tezie o istnieniu u nich obyczaju inhumacji w V-VII w., H. Zoll-Adamikowa zaś przedstawiła gruntownie opracowaną w układzie przestrzennym i czasowym systematyzację różnych form pochówków. Wokół tych kwestii wywiązała się dość ożywiona polemika.

Inne referaty przyniosły przede wszystkim wiele interesujących informacji źródłowych i podsumowań dotyczących określonej kultury, bądź też obszarów zajmujących istotne miejsce w procesie słowiańskiej etnogenezy. Niektóre sumowały się, tworząc zwarte bloki tematyczne. Tak więc wysłuchano serii wypowiedzi dotyczących kultury zarubinieckiej, w aspekcie jej genezy i kontynuacji. Pierwszej kwestii poświęciła swój komunikat K. W. Kasparowa, wskazując na konieczność szerszego, również w sensie terytorialnym, poszukiwania źródeł komponentów tej kultury, aniżeli to dotychczas zwykło się czynić. Niejeden z zagranicznych uczestników Sympozjum po raz pierwszy zetknął się z drugą kwestią: kontynuacji kultury zarubinieckiej. Nic w tym dziwnego, ponieważ dopiero badania prowadzone w ostatnich latach dostarczyły ważkich argumentów w tej dziedzinie, pozwalających na stopniowe odchodzenie od dosyć powszechnie akceptowanych do niedawna schematów. Mowa tu o kulturze typu kijowskiego, znanej już z kilkudziesięciu stanowisk (zbadano kilka), wypełniającej część luki (III-IV w.) między kulturą zarubiniecką i kulturą środkowego Naddnieprza w początkach wczesnego średniowiecza. Wystąpienia N. E. Maksimowa, N. M. Krawczenki, R. W. Terpiłowskiego dały w sumie wielostronne naświetlenie tej kwestii.

Osiągnięcia badawcze w omawianej dziedzinie spowodowały wyraźny spadek zainteresowania kulturą czerniachowską, traktowaną niegdyś (przez pojedynczych badaczy po dziś dzień) jako ważne ogniwo słowiańskiej etnogenezy. A. T. Smilenko wskazywała na różne komponenty formujące tę kulturę w dorzeczu dolnego Dniepru, E. A. Symonowicz zaś starał się dowieść istotnego udziału ludności kultury czerniachowskiej w formowaniu się kultury strefy leśnej Naddnieprza w początkach wczesnego średniowiecza.

Kilka wystąpień dotyczyło wczesnośredniowiecznej kultury w dorzeczu Dniestru i Prutu. L. W. Wakulenko i O. M. Prichodniuk zajęli się systematyzacją i atrybucją etniczną kultury karpaccich kurhanów. I. P. Rusanowa i B. A. Timoszczuk przedstawili zespoły z górnego biegu Prutu, mające stanowić wariant najstarszej fazy kultury typu praskiego. Swego rodzaju uzupełnieniem obu tych komunikatów było wystąpienie badacza rumuńskiego D. Teodora, prezentującego stan badań zabytków słowiańskich z VI-VII w. na terenie Mołdawii.

Dzięki B. Chropovskiemu, I. Pleinerowej, J. Poulíkowi i J. Zemanowi uczestnicy Sympozjum uzyskali niemal kompletną informację na temat stanu badań nad kulturą słowiańską w początkach wczesnego średniowiecza na terytorium Czechosłowacji. Z pozostałych wystąpień warto zwrócić w tym miejscu uwagę na referat znanego językoznawcy O. N. Trubaczowa, poddającego analizie tekst *Scytii* Herodota, celem wykazania pewnych nie wykorzystywanych dotychczas — jego zdaniem — elementów nazewnictwa, mogących być przydatnymi do rozważania kwestii etnogenezy Słowian. Płodne dla omawianej problematyki wydają się również być pogłębiane i rozbudowane koncepcje P. Donata, dotyczące zróżnicowania słowiańskiego budownictwa.

Poza udziałem w posiedzeniach uczestnicy Sympozjum mieli możliwość zapoznać się ze specjalnie zorganizowaną w Muzeum Archeologicznym AN USRR wystawą przedstawiającą główne wyniki ostatnich badań wykopaliskowych. Po zakończeniu obrad 24 listopada odbyła się wycieczka po Kijowie i okolicy, do której programu

wchodziło zwiedzenie najcenniejszych zabytków architektury, zapoznanie się z imponującą kolekcją Muzeum Kosztowności (słynne kolekcje ze scytyjskich kurhanów!) oraz obejrzenie skansenu ukraińskiego budownictwa ludowego. Dzięki staraniom gospodarzy obrady Sympozjum przebiegały bardzo sprawnie, w sympatycznej koleżeńskej atmosferze, z długimi dyskusjami w kularach i na towarzyskich spotkaniach.

Wojciech Szumański

P. II. 84